

Economische geschiedenis

Opsomming en uitleg van begrippen per deel met verwijzing van de paginanummer in het handboek (uitgave 2012, druk 2014).

Deel 1: handelskapitalisme tijdens de middeleeuwen (800-1450)

- **Peasant economy p. 17:** tussen 800-950 kent Europa een overlevingslandbouw waarbij ongeveer 80% van de bevolking aan landbouw doet om aan levensonderhoud te voorzien. Omdat de productiviteit zo laag is, worden de opbrengsten voornamelijk zelf geconsumeerd. Ook wel agrarische subsistentie genoemd.
- **Feodaliteit p. 18:** door Karel De Grote ingevoerd. Staatsopvatting waarbij de leenheer land belooft aan de vazal indien hij hem trouw zweert militaire bijstand te verlenen. Gebaseerd op persoonlijke relaties van wederzijdse afhankelijkheid. Ook wel leenstelsel genoemd. (800)
- **De ijzeren eeuwen p. 19:** intens oorlogsgeweld domineert het Europese vasteland. Na de dood van Karel De Grote verdelen zijn zonen het rijk en proberen lokale heren de macht naar zich toe te trekken. Gaat gepaard met invallen van onder meer Vikingen, Saracenen en Magyaren. Het is dit oorlogsgeweld dat de Friese handel zware klappen toe brengt. (9^e-10^e eeuw)
- **Stadslucht maakt vrij p. 21:** door de talloze nieuwe steden krijgt de boer de kans naar de stad te trekken en er zelfstandig aan landbouw te doen. Aanvankelijk was de boer een lijfeigene, wat betekent dat hij gebonden was aan de grond die eigendom was van de heer. Hij moest onder meer karweien uitvoeren en diens voedsel verzorgen. Omdat de steden autonomie kunnen afkopen zal de boer nu niet meer gebonden zijn aan de grond. (950-1300)
- **Fläming p. 22:** door grote ontginningsacties worden talloze nieuwe gebieden in kaart gebracht. Het zijn voornamelijk woeste heidegronden die ontgonnen worden en bruikbaar worden voor landbouw, waar ook steden gaan ontstaan. Voornamelijk gebieden ten oosten van de Elbe waar veel immigratie (voornamelijk uit Vlaanderen) gaat plaatsvinden. (950-1300)
- **Dorfwüstungen p. 24:** na de Malthusiaanse spanningen komen er heel wat landbouwgronden overvloedig beschikbaar voor landbouwers omdat een groot deel van de bevolking is verdwenen. (1300-1450)
- **Sociale polarisatie p. 24:** veel rijken sterven tijdens de pest. Echter, de overlevende rijken erven een groot deel van dat fortuin wat superrijken creëert. Hierdoor neemt de sociale ongelijkheid toe. (1300-1450)
- **Economie du pourtour p. 39:** de bloei in de maritieme handel wortelt niet verder landinwaarts. De invloed blijft beperkt tot de kustgebieden. (1300-1450)
- **Seigneurage of sleischat p. 40:** door het deficit op de handelsbalans met de Arabieren moet de schuld vereffend worden met zilver, maar tegelijkertijd is er de uitputting van de zilvermijnen waardoor de zilvertovorraad fors afneemt in Europa. Dit gebeurt echter in tijden van oorlog wanneer de vorsten meer geld nodig hebben. Als resultaat gaan ze dus het zilveragehalte in de munten verlagen om de geldtovorraad op peil te houden. Dit resulteert in muntdevaluatie en dus een monetaire chaos. (14^e-15^e eeuw)
- **Lombardentafels p. 53:** voor het gewone volk een manier om snel krediet op te nemen. Ze konden echter geen beroep doen op rentetransacties omdat ze geen onroerend goed als onderpand konden geven. Lombarden geven leningen tegen roerende goederen als onderpand, echter aan een heel hoge interestvoet. Ongeveer tussen 40-60%. (14^e eeuw)

Deel 2: handelskapitalisme tijdens het mercantilisme (1450-1750)

- **Chryshedonisme p. 59:** muntsysteem waarbij de waarde van de munt afhangt van de hoeveelheid edelmetaal in een land, zijnde goud en zilver. Ook bimetallisme genoemd. Eigenlijk refereert de term bimetallisme naar twee metalen, terwijl chryshedonisme zilver en goud veronderstelt. (1450-1750)
- **Wet van King p. 61:** omdat er amper goedkope substituten voor graan zijn is het graanaanbod inelastisch. Als het graanaanbod afneemt (door o.a. misoogsten) zullen de graanprijzen meer dan proportioneel toenemen. (14^e-16^e eeuw)
- **Tweede feodaliteit p. 65:** vindt plaats in Oost-Europa, voornamelijk Polen. Polen wordt aantrekkelijk als graanschuur en graanteelt. Om deze hele onderneming te leiden de adel die landbouwdomeinen opkopen waardoor de vrijheid van de lokale boeren verdwijnt en ze lijfeigenen gemaakt worden. Dit is opmerkelijk omdat de boeren net vrijheid verworven hadden. (14^e-15^e eeuw)
- **Dutch Husbandry p. 68:** de Nederlandse landbouw wordt de meest vooruitstrevende van Europa, waarbij de kustgebieden zich specialiseren in tuinbouw, veeteelt en zuivelproductie en het binnenland zich gaat toeleggen op landbouw. (17^e eeuw)
- **Gentlemen farmers p. 68:** kapitaalkrachtige Britse adel die geïnteresseerd is in de exploitatie van landbouwgronden. Door de enclosure beweging op gang te trekken zorgen ze voor forse productiviteitstoename in de landbouw. (17^e-18^e eeuw)
- **Participatiehandel p. 72:** door de toenemende maritieme handelsexpansie komen er nieuwe inzichten in het handelssysteem waardoor handelaars expedities meer en meer samen gaan financieren. De winst wordt pro rata verdeeld. Dit breekt het handelsmonopolie van de Italiaanse handelsfamilies. (16^e eeuw)
- **La trahison de la bourgeoisie p. 74:** door toenemend oorlogsgeweld en verhoging van de fiscale druk stappen veel rijke handelaren uit het handelsgebeuren en kopen ze adeltitels op.
- **Straatvaart p. 74:** de maritieme weg die de Hollanders afleggen via Gibraltar naar Italië om zo door te varen naar Levant en het Midden-Oosten. De Straatvaart ontstaat omdat de Italianen zonder graan komen te staan en de Hollanders het hen nu gaan leveren. De Hollanders gaan nu rechtstreeks inkopen in het Midden-Oosten en worden succesvol in specerijenhandel. (17^e eeuw)
- **Staple Act of Navigation Act p. 79:** protectionistische maatregel die GB gaat nemen om hegemonie op zee te bereiken, met als doel de Hollandse successen te ondermijnen. De Staple Act bestaat uit drie kernideeën. Ten eerste, moet alle invoer in Engelse kolonies door Engelse schepen gebeuren of door schepen van het land van herkomst. Ten tweede, moet alle invoer in Engeland uit niet-Engelse kolonies gebeuren door Engelse schepen of schepen waarvan de bemanning voor de helft uit Engelsen bestaat. En ten derde, gebeurd alle uitvoer uit Engelse kolonies via stapelplaatsen. (17^e eeuw)
- **Manufacturen p. 85:** grote ateliers waarbij men veel arbeiders kan samen zetten om aan arbeidsverdeling en –specialisatie te doen, wat leidt tot schaafeffecten. Dit ontstaat in Frankrijk tijdens het Colbertisme. (17^e eeuw)
- **Colbertisme p. 85:** is een geperfectionaliseerde vorm van het mercantilisme in Frankrijk, onder leiding van Jean-Baptiste Colbert (minister van Financiën). Het bestaat uit hoge invoerrechten op afgewerkte producten, het lokken van buitenlandse ondernemers en hooggeschoolde arbeiders via premies en titels (pullfactoren), kwaliteitszorg door gilden en het oprichten van staatsbedrijven indien de privémarkt het laat afweten. (17e eeuw)
- **Putting-out system p. 86:** systeem waarbij de koopman/handelaar de grondstoffen en de productiemiddelen levert aan de boer. Tijdens de wintermaanden kan de boer extra inkomen

genereren door de ruwe wol te weven of spinnen tot half afgewerkte producten. Als deze klaar zijn, komt de handelaar/koopman ze terug tegen betaling ophalen (17^e eeuw)

- **Endossement p. 94:** iedere partij wordt verplicht om z'n handtekening te plaatsen op de rug van een wisselbrief. Zo worden ze mede verantwoordelijk voor de uiteindelijke terugbetaling ervan en verhoogt de financiële zekerheid. (16^e eeuw)

Deel 3: economische ontwikkeling tijdens de industriële revolutie (1750-1914)

- **Open fields p. 106:** grote landbouwdomeinen die door de dorpsgemeenschap samen bewerkt worden. (17^e eeuw)
- **Common fields p. 107:** grote gemeenschappelijke gronden die voornamelijk uit bossen en weidelanden bestaan om vee te laten grazen en hout te sprokkelen. (17^e eeuw)
- **Enclosure beweging p. 107:** het omheinden van de open fields en het privatiseren van de common fields door de gentlemen farmers in GB om op grote schaal aan landbouw te doen. Dit leidt tot ver doorgedreven specialisatie en schaalvergroting van landbouwproducten. Maakt een einde aan de collectieve gronden. De ideologie hierachter is de Dutch husbandry over te nemen. (18^e eeuw)
- **Agricultural revolution p. 111:** forse productiviteitstijging in de landbouw ten gevolge van de enclosure beweging. Betreft voornamelijk de graanproductie. (18^e eeuw)
- **Agricultural invasion p. 112:** door de forse productiviteitsstijgingen in de landbouw in GB maar voornamelijk Amerika (met VS als pionier) komt er als het ware een invasie aan landbouwproducten in Europa. Het is zelf zo fel dat de Malthusiaanse spanningen onder controle te houden zijn (19^e eeuw)
- **Cotton gin p. 112:** eerste landbouwmachine die het mogelijk maakt om zaad en vezels van de katoenplant te scheiden. Maakt een forse uitbreiding van de katoenteelt mogelijk (1800)
- **Routes royales p. 117:** vanaf de 17^e eeuw gaat de Franse overheid verharde wegen aanleggen die Parijs met alle provinciesteden verbind. Bovendien gaat men systematisch opleidingsscholen bouwen om arbeiders op te leiden. Opmerkelijk is dat het allemaal overheidsinitiatief is.
- **Turnpike Act p. 117:** De Britse overheid merkt dat er nood is aan verharde wegen, maar gaan zelf het initiatief niet nemen. De Turnpike Act gaat het privé initiatief in de hand werken omdat men het recht verwerft tol te heffen waardoor de wegen ook aangelegd worden. (1663)
- **Law of one price p. 122:** dankzij de spoorwegen kunnen bulkgoederen makkelijker, rendabel en efficiënt over land getransporteerd worden. Dit leidt geleidelijk aan tot uniformisering van de prijzen op regionaal, nationaal en internationaal vlak. (18^e-19^e eeuw)
- **Corn laws p. 126:** protectionistische maatregel in GB dat stelt dat als de buitenlandse graanprijzen onder een bepaald minimum dalen, er een algemeen invoerverbod geldt om de plaatselijke boeren te beschermen en de binnenlandse prijzen op peil te houden. (19^e eeuw)
- **Anti-corn law league p. 126:** reactie tegen de corn law dat pleit voor vrijhandel (19^e eeuw)
- **Continental blokkade p. 127:** protectionistische maatregel ingevoerd door Napoleon die een volledig invoerverbod opgelegd in Frankrijk met als doel economische grootmacht GB klein te krijgen. Zo heeft GB een exportpartner minder. (19^e eeuw)

- **Cobdenverdrag p. 128:** verdrag ten bevordering van de vrijhandel die de facto opheffing van protectionistische maatregelen stelt tussen GB en Frankrijk. Opmerkelijk is de invoering van de clause van de meest begunstigde natie. Dit stelt dat als een van de twee landen een verlaging van de tolrechten geeft aan een derde partij, het automatisch geldt voor een van de twee landen. (1860)
- **Junkers p. 129:** Duitse adel dat niet kan concurreren tegen goedkoop graan uit de VS en bescherming eist. Dus, een groep van adel dat protectionistisch geïnspireerd is. (1870)
- **Pax Britannica p. 144:** de industriële revolutie maakt talloze economische successen voor GB waar, hierdoor kunnen ze een groot deel van de wereld domineren (19e eeuw)
- **Sweating industries/industries de la misère p. 150:** in de Vlaamse rurale nijverheid verzet men zich sterk tegen de mechanisatie. Bovendien kan het op den duur niet meer concurreren tegen goedkoop linnen uit GB, waardoor de huisnijverraars op zoek moeten naar andere vormen van extra inkomen. Dit leidt tot nieuwe beroepen met lage inkomens zoals schoenmakers ed. waardoor er emigratie en seizoensarbeid plaatsvindt (voornamelijk naar Frankrijk) en Vlaanderen arm word. (19^e eeuw)
- **Kaufsystem p. 150 :** verschilt van het putting-out systeem omdat de boer zelf de grondstoffen en de productiemiddelen moet aankopen. (19^e eeuw)
- **Tweede industriële revolutie p. 154 :** vind plaats in Duitsland tijdens een energiecrisis, waarbij er gezocht wordt naar alternatieve sectoren. Staal, chemie en elektrotechniek vormen de basis van de tweede industriële revolutie. (19^e eeuw)
- **Managerial revolution p. 157:** vanaf 1950 groeien heel wat spoorwegmaatschappijen uit tot giganten in de VS. De eigenaar kunnen de bedrijfsleiding niet meer zelf verzorgen omdat het te complex wordt. Daarom nemen ze managers tegen betaling aan die nu het bedrijf gaan leiden. Dit is een serieuze ommekeer in de geschiedenis van bedrijfsvoering. De leiding wordt nu bewust uit handen gegeven. Bovendien gaat men het bedrijf nu opsplitsen in multi-unit eenheden. Bij de spoorwegmaatschappijen in geografische locaties en bij industriële bedrijven in functionele locaties. Dit is het ontstaan van departementen.
- **Managerial capitalism p. 158:** sluit aan op de managerial revolution in de VS waarbij managers de bedrijfsleiding volledig overnemen van de eigenaars. (1950)
- **Personal capitalism p. 159:** in Frankrijk en GB breekt de managerial revolution niet door omdat de eigenaars de leiding niet afgeven. Het bedrijf wordt niet opgesplitst in functionele eenheden en de eigenaars behouden persoonlijke relaties met de werknemers en het kaderpersoneel. (1950)
- **Sherman Anti-Trust Act p.159:** verbod om alle vormen die eerlijke concurrentie in de weg staat. Tijdens de railwayboom en de industriële revolutie groeiden sommige bedrijven uit tot giganten. Ze gingen hier misbruik van maken door kartels te vormen en te fuseren. Een van de belangrijkste verwezenlijkingen is het openbreken van Standard Oil. (1890)
- **Gouden standaard p. 166:** maatregel om de onderwaardering van goud tegen te gaan. Door de zilverregen werd goud alsmaar opgepot. De waarde van de munt werd bepaald door het bimetallisme. Nu wordt de waarde van het pond gelijk gesteld aan het gewicht van goud dat erin verwerkt zit. Dit zal tot hogere monetaire stabiliteit leiden. (1816)
- **Latijnse Muntunie p. 166:** door toenemende gold rushes uit de VS daalt de waarde van zilver en de zilverenmunten. De Franse Frank bestaat echter uit zilver. Om dat bimetalistisch systeem te handhaven richt men een unie op tussen Frankrijk, Italië, Zwitserland en België. (1865)

- **Bank Charter Act p. 170:** de Joint Stock Banks kregen aanvankelijk het recht om bankbiljetten uit te geven. Echter, ze gaven meer biljetten uit dan ze konden waarborgen in klinkende munt. Dit werkte inflatiegevaar in de hand waardoor de overheid zich gedwongen stelde emissie enkel toe te staan indien ieder biljet gedekt wordt door klinkende munt. Dit levert de Bank of England het monopolie op emissierecht. (1844)

Deel 4: ondergang van West-Europa (1914-1945)

- **Dawes plan p.188:** na WO I kreeg Duitsland zware herstelbetalingen en sancties opgelegd, bepaald in het Verdrag van Versailles. De schuld liep op tot 250% van het BBP, met daarbovenop een uitvoerverbod waardoor het praktisch onmogelijk wordt op de schuld af te lossen. Daardoor zijn België en Frankrijk gedwongen tot onderhandelen en worden de herstelbetalingen verminderd en gespreid over een langere looptijd. Maar dit creëert echter een schuldendriehoek omdat de Duitsers gaan lenen bij de Amerikanen om hun schuld af te lossen. (1924)
- **Schuldendriehoek p. 188:** de VS ontlenden de Duitsers geld voor hun herstelbetalingen omdat de Duitse rente hoog is. Duitsland gebruikt dit geld om de herstelbetalingen aan de geallieerden te doen en de geallieerden gebruiken op hun beurt het geld om de oorlogsschulden aan de VS terug te betalen. (1920-1930)
- **Gouddeviezenstanddaard p.190:** het verschil met de gouden standaard is dat de banken naast goud ook GBP en USD kunnen aanhouden en dat deze munten omzetbaar zijn in goud. Bovendien circuleren er geen gouden munten meer en wordt de omwisseling van biljetten sterk beperkt. (1920)
- **Export van recessie p. 195:** door de recessie van de jaren '30 in de VS neemt hun import af. Dit is slecht nieuws voor rest van de wereld omdat men zo een belangrijke exportpartner kwijt is. Dit resulteert in algemene welvaartsdalingen.
- **Hawley-Smoot Tariff Act p. 196:** omdat de boeren in de VS zwaar getroffen zijn door de daling in de landbouwprijzen worden er maatregelen getroffen. Daardoor worden de invoerrechten in de VS opgetrokken tot het hoogste peil tot nu toe. Dit leidt tot tegenreacties van andere landen en een spiraal van protectionistische maatregelen. (1930)
- **New Deal p. 200:** herstelprogramma van FDR om de grote depressie aan te pakken. De kernidee is dat de overproductie in de landbouw de prijzen doet dalen en de bevolking verarmt. Het bestaat uit een aantal maatregelen. Ten eerste, wilde men de landbouwoverschotten opkopen om de prijzen omhoog te duwen. Ten tweede, werd de Sherman Anti-Trust Act tijdelijk afgeschaft. Ten derde, ging men heel wat sociale maatregelen treffen waaronder het erkennen van vakbonden en het opleggen van minimumlonen en het oprichten van pensioenstelsel. Vervolgens, de introductie van het Tennessee Valley project en tot slot, een aantal maatregelen in de financiële sector waaronder de Glass-Steagall Act en de oprichting van de SEC (1930-1945)
- **Tennessee Valley project p. 201:** het bouwen van stuwdammen aan de Tennessee om elektriciteit op te wekken. Het doel was om het arme Zuiden economisch uit de startblokken te krijgen.
- **Glass-Steagall Act p. 201:** de verplichte splitsing in deposito- en investeringsbanken om de bankencrisis van de jaren '30 te ondermijnen. Later nog gevolgd door het instellen van algemeen banktoezicht door externe organisaties zoals de SEC.

Deel 5: het postindustriële tijdperk (vanaf 1945)

- **Taft-Hartley Act p. 207:** door het inflatiegevaar komen de reële lonen van de arbeiders in gevaar. De vakbonden eisen dus loonsverhogingen, maar dit werkt inflatie nog meer in de hand. De reactie van het congres is om de vakbondsmacht in te perken waardoor de lonen op peil blijven. De hoge bedrijfswinsten worden gebruikt om investeringen te doen. (1947)
- **Pax Americana p. 207:** de VS slagen er mede dankzij de Taft-Hartley Act in om een evenwichtige en groeiende economie op te richten waardoor ze het machtigste land ter wereld worden. (einde 1940)
- **Gutt-operatie p. 208:** België kampt met het probleem van een overtollige geldvoorraad. Met de Gutt-operatie gaat men $\frac{2}{3}^e$ van de geldvoorraad laten inkrimpen. Concreet verliezen oude bankbiljetten hun waarde en worden ze vervangen door nieuwe met een maximale betaalkracht. Bovendien worden ook deposito's geblokkeerd boven een bepaalde plafondwaarde. Ze worden dan omgezet naar lange termijn staatsleningen. (1944)
- **Marshallplan p. 209:** de VS stellen massaal goederen en kapitaal ter beschikking voor de wederopbouw van het naoorlogse Europa. De voorwaarde is echter dat Europa zelf een herstelplan moet ontwikkelen. Hierbij wordt de OEES opgericht (de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking), later de OESO. Het is een groot succes en stelt zelf dat de protectionistische maatregelen verdwijnen tussen de Europese landen. De drijvende factor van het Marshallplan is de toenemende belangstelling voor de SU. (1948)
- **EEG p. 229:** de Europese Economische Gemeenschap. Dit is een douane-unie dat een vrij verkeer van personen, kapitaal en diensten nastreeft. De EEG gaat zich ook engageren voor een gemeenschappelijk landbouw- en transportbeleid uit te voeren. De EEG is een groot succes omdat het de handel tussen de lidstaten bevordert. (1957)
- **Dirigisme p. 222:** kort na WO II blijft de overheid controle uitoefenen op de productie, prijzen en distributie van basisproducten. Gedachtengang die kort na WO II ontstaat omdat communisten in het parlement zetelen.
- **Magische vijfhoek p. 223:** overheidsingrijpen moet na WO II de economie in goede banen leiden. Deze bestaat uit 5 punten: ten eerste, volledige werkgelegenheid. Ten tweede, volledige benutting van de productiecapaciteit. Ten derde, verhoging van de koopkracht. Vervolgens, prijsstabiliteit en tot slot, een evenwicht op de betalingsbalans. De manier om dit te realiseren verschilt sterk van land tot land.
- **Bretton Woods akkoord p. 231:** stelt dat de wisselkoersen theoretisch gezien vast zijn, maar dat ze onder bepaalde voorwaarden aanpasbaar blijven. De pariteiten worden direct of indirect vastgelegd. Direct door de munt te bepalen naar een gewicht van goud, indirect door de hoeveelheid GBP en USD. Feitelijk kan men spreken van een introductie van de goudollarstandaard omdat de GBP aan waarde verloren heeft door de deflatie. Het ultieme doel van Bretton Woods akkoord is de vrijhandel bevorderen met het vrijmaken van kapitaalverkeer en het instellen van kapitaalcontroles. (1944)
- **Comecon p. 240:** economische gemeenschap tussen de SU en de satellietstaten als reactie tegen de OEES. De eigenlijke bedoeling van Moskou was om te voorkomen dat landen van de SU zich zouden aansluiten bij het Marshallplan en daardoor geld in de Amerikaanse economie zouden pompen. (1949)